

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

การอนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรี

A Conservation of Muay Thai Boran Lopburi Boxing

ศราวุธ ศรีรียา

สาขาวิชาพลศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการของมวยไทยโบราณลพบุรี และนำไปเผยแพร่ในสถานศึกษาจังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร ดำเนินการวิจัยภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และวิเคราะห์ความพึงพอใจกับครูผู้สอนและนักเรียน ในระดับมัธยมศึกษา

ผลการวิจัยพบว่า มวยไทยโบราณลพบุรีมีวิวัฒนาการโดยแบ่งช่วงเวลาเป็น 5 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 อยู่ระหว่างปีพุทธศักราช 1200-2198 ช่วงเริ่มต้นของมวยไทยโบราณลพบุรี มีปรมาจารย์สุกะทันตะฤๅษี เปิดสำนักวิทยายุทธเขาสมอคอน เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดีลพบุรี สร้างโดยพระยาภาณุวรณดิศ มีลูกศิษย์ ที่เรียนได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พ่อขุนงำเมือง ช่วงที่ 2 อยู่ระหว่างปีพุทธศักราช 2199-2410 เป็นช่วงสืบทอดของมวยไทยโบราณลพบุรี สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงส่งเสริมศิลปวิทยาการทุกแขนง โดยเฉพาะมวยลพบุรี มีการจัดการแข่งขัน กำหนดขอบเขตสังเวียนและมิกติกการชก โดยมีสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ พระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งที่สนับสนุนมวยไทย และชอบต่อมวย ถึงขั้นปลอมพระองค์ไปแข่งขันชกมวยกับชาวบ้าน ช่วงที่ 3 อยู่ระหว่างพุทธศักราชที่ 2411-2487 ช่วงพัฒนามวยไทยโบราณลพบุรี รัชสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงทอดพระเนตรการชกมวย จัดให้ข้าหลวงหัวเมืองต่างๆ คัดนักมวยฝีมือดีมาชกต่อหน้าพระที่นั่ง หนึ่งในนั้นคือ นายกลิ้ง โตสะอาด จากอำเภอท่าม่วง ลพบุรี พระองค์ทรงพอพระทัยในเชิงชกจนได้รับการกล่าวขานว่า “ฉลาดลพบุรี” ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น หมื่นมือแมนหมัด ช่วงที่ 4 อยู่ระหว่าง พุทธศักราชที่ 2488 – 2509 ช่วงยุคใหม่ของมวยไทยโบราณลพบุรี รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ช่วงนี้เป็นช่วงรุ่งโรจน์สุดขีดของมวยไทยสายลพบุรี มีการจัดตั้งค่ายมวยขึ้นที่ศูนย์การทหารราบ ซึ่งบริหารโดยศูนย์สงครามพิเศษ ชื่อสนามมวยค่ายนารายณ์ มีการนำนักมวยจากกรุงเทพฯ มาชกที่ลพบุรีเป็นประจำ และช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2510 จนถึงปัจจุบัน ช่วงอนุรักษ์ของมวยไทยโบราณลพบุรี เป็นช่วงที่วงการมวยลพบุรีเริ่มซบเซา สนามมวยค่ายนารายณ์ถูกยุบไป ค่ายมวยในลพบุรีลดน้อยลง แต่ยังมีนักมวยดังในยุคนี้ที่รู้จักคือทวีศักดิ์ สิงห์คลองสี อังคาร ชมพูปวง สด ลูกหน่องอย่างทอย เอกชัย อ. ชัยบาดาล และครูมวยหลายท่านหันมาสอนมวยไทยโบราณลพบุรีในเชิงอนุรักษ์

เอกลักษณ์เฉพาะของมวยไทยโบราณลพบุรีเป็นมวยที่ชกฉลาด รุกรับคล่องแคล่วว่องไว ต่อหมัดตรงได้แม่นยำ เรียกลักษณะการต่อมวยแบบนี้ว่า มวยเกี้ยว เอกลักษณ์ด้านการแต่งกายที่เห็นชัดคือ มีการพันมือ

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

ครั้งแขน แต่ที่เด่นและแปลกกว่ามวยอื่นคือ การพันคาดทับข้อเท้าซึ่ง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมวยลพบุรี ทำจดมวยพระกาฬเปิดโลก หงายมือทั้งสองข้างขึ้น หมัดหน้าสูงเท่าระดับคาง หมัดหลังสูงเท่าราวมม ยืนเท้าหน้าหลัง ขาทั้งสองข้างยึดตรง หน้าหน้าตรงเข้าหาคู่ต่อสู้ ลักษณะการชก จะชกกระแทกไปอย่างรวดเร็วในลักษณะหงายมือ เป้าหมายคือคางหรือไม้ก่ไบน้ำคู่ต่อสู้ เรียกว่า ยอเขาพระสุเมรุ และเมื่อต่อย 2 หมัดพร้อมกัน เรียกว่า หนุมนถวายแหวน การไหว้ครู มีท่าที่เน้นเฉพาะของมวยลพบุรีคือ ทำนารายขว้างจักร และทำพระรามแผลงศร แม้ไม่มีมวยลพบุรี ส่วนมากเกี่ยวข้องกับลิง ช้าง และตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น ขุนยักษ์จับลิง หักงวงไอยรา หักคอเอราวัณ ยกเขาพระสุเมรุ ลูกไม้มวยลพบุรี ได้แก่ ขุนยักษ์พานาง หนุมนถวายแหวน เอราวัณเสยงา พระรามนำวศร กวางเหลียวหลัง

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา 3 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนโคกเจริญวิทยา โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา และโรงเรียนยางรากวิทยา จำนวน 72 คน ที่มีต่อการเรียน เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี พบว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียน เรื่อง การอนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.89 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.39 และผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของครูผู้สอน จำนวน 3 คน ที่มีต่อการเรียน เรื่อง มวยไทยโบราณลพบุรี พบว่า ความพึงพอใจของครูผู้สอนที่มีต่อการเรียน เรื่อง การอนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.87 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.35

คำสำคัญ : การอนุรักษ์, มวยไทยโบราณลพบุรี, เอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการทำมวยไทยโบราณลพบุรี

Abstract

The purpose of this research aim to studied the history, identity, posture of Muay Lopburi Boxing and broadcast to academies in Lopburi Province. The researcher gathers the information by collecting documents, field research by interviewing, Non-participant observation and analyzes satisfaction bout with teachers and student and learners in secondary schools.

The research result showed that Muay Lopburi Province has an evolution that divided into 5 durations 1) The first duration was during 657 – 1655, the beginning of Muay Lopburi. The anchorite named Sugatanta was established Khao Samorkorn martial school which a part of The Dvaravati period, students who joined this school were King Ram Khamhaeng , King Ngam Meuang ,etc. 2) The second duration was during 1656 – 1867, continuity of Muay Lopburi. Narai was the king who supported every kind of material arts especially Muay Lopburi. There were competitions, boxing ring specifications and rules. Sanphet VIII was another king who supported Muay Thai by his passion and liked it so much. He disguised as an ordinary people to join Muay Thai competition. 3) The third duration was

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

during 1868 – 1944, the progression of Muay Lopburi in the reign of King Rama V. who always looked at boxing, and ordered governors to choose skillful boxers to perform boxing at throne-hall. Mr. Glueng Torsa-ad from Tha Wung, Lopburi Province was the skillful boxer, King Rama V pleased with his skill so the king gave him the rank as Muen-mue-man-mud. 4) The fourth duration was during 1945 – 1966, the modern age of Muay Lopburi. The glorious time of Muay Lopburi was in the reign of King Rama IX. A boxing camp was established at infantry center named Narai boxing gym, many boxers from Bangkok always went there for boxing. 5) The fifth duration has started since 1967. The conservation of Muay Lopburi, Muay Lopburi was stagnant. Narai boxing gym was abolished. The famous boxer in this duration is Mr. Taweesak Singhaklongsi, Mr. Angkarn Chompoopuang, Mr. Sod Looknong yangtoy. Many boxing instructor became an instructor for conservative boxing.

The identity of Muay Lopburi is a clever boxing. An active attack, straight lead punching is called Muay-Geaw. The particularities of Muay Lopburi Phra-Karn-Perd-Lok dressing that you can see obviously are spiraling bandages to cover half arms, and spiraling around the ankles. Turning hands up, set the Jap as chin level and set the back punch as chest level, stand on two legs and face the opponent. The punch would go straight to an opponent’s face or chin so fast, we call this punching style as Yo Khao Prasumeru. When the punches go straight to an opponent using two hands, we call this style as Hanuman Thawai Waen. Wai Khru has postures that emphasize on Muay Lopburi. There are Narai-Kwang-Chack and Pra-Ram-Plang-Sorn. Most of Muay Lopburi is related to monkeys, elephants and characters from Ramakien such as Khunyak Jub Ling, Hak Nguang Aiyara, Hak Kor Erawan, Yok Khao Prasumeru. Look Mai Muay Lopburi consists of Khun Yak Pa Nang, Hanuman Thawai Waen, Erawan Suey Nga, Prarama naw Rorn and Gwang- Liew-Lang.

The findings of student’s satisfaction analysis of 72 students from 3 secondary schools which consist of Khokcharoenwittaya School, Chaibadanwittaya School, and Yangrakwittaya School to the study Muay Thai Boran Lopburi Boxing. It found that learner’s satisfaction to the study Muay Thai Boran Lopburi Conservation is at the highest level ($\bar{x} = 4.89$, S.D. = 0.39) and the findings of 3 teacher’s satisfaction analysis to the study Muay Thai Boran Lopburi Boxing Conservative is also at the highest level ($\bar{x} = 4.87$, S.D. = 0.35).

Keywords: Conservation, Muay Lopburi Boxing, identity, and posture of Muay Lopburi Boxing

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

บทนำ

ประวัติศาสตร์บรรพบุรุษของเราชาวไทย ได้ถูกจารึกไว้ในพงศาวดารของความเป็นชนชาติไทยมาแต่ในอดีต มวยไทยนับได้ว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญา และเป็นศิลปะการต่อสู้ที่บรรพบุรุษได้ส่งสมมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน ซึ่ง (นอง เสียงหล่อ และคณะ, 2551) ได้กล่าวไว้ว่า มวยไทยเป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ป้องกันประเทศ และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่ใช้คู่กับอาวุธในการต่อสู้ระยะประชิดตัว นอกจากการสู้รบยามศึกสงครามแล้ว ยังเป็นกิจกรรมแห่งสังคมของกลุ่มชนชาติไทย มวยไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย และเป็นกีฬาประจำชาติ เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นศิลปะการต่อสู้ที่ร้ายกาจ รุนแรง มหึศจรรย์ เพราะมวยไทยเป็นการต่อสู้ด้วยอาวุธธรรมชาติ ใช้อวัยวะส่วนต่างๆของร่างกายเป็นอาวุธได้อย่างหลากหลายชนิด เช่น หมัด ศอก เข่า เท้า ทำอันตรายคู่ต่อสู้ โดยปราศจากการใช้อาวุธวัตถุใดๆ ศิลปะมวยไทยเป็นการต่อสู้ด้วยอาวุธมือเปล่า เป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก เป็นการต่อสู้ที่ผสมผสานของศาสตร์และศิลป์เข้าด้วยกันได้อย่างสวยงามกลมกลืนและอันตรายยิ่ง มวยไทยเป็นศิลปะประจำชาติไทย ในสมัยโบราณชายชาติริทุกคน ที่จะเป็นทหารต้องฝึกมวยไทยด้วย เพราะเป็นความสามารถในการต่อสู้ การรบและการฝึกเพื่อแสดงตามงานเทศกาลต่างๆ

การจะทำให้มวยไทยโบราณซึ่งถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นมรดกตกทอดอย่างยั่งยืน จำเป็นจะต้องศึกษารากเหง้า, พัฒนาการ, ภูมิปัญญา, เอกลักษณ์ การฟื้นฟูอัตลักษณ์, เรื่องราวในอดีต และประวัติความเป็นมาของมวยไทยโบราณ ค้นหาคุณค่าอันบูรณาการอยู่ในวิถีไทยของมวยไทยโบราณ นำมาประยุกต์สืบทอดคุณค่าของมวยไทยโบราณให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน (โพธิ์สวัสดิ์ แสงสว่าง, 2557) ทั้งนี้ มวยไทยโบราณลพบุรี จัดเป็นมวยไทยโบราณอีกสายหนึ่ง ซึ่ง (สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร, 2555) ได้กล่าวว่า มวยไทยนั้นมีหลักฐานพื้นฐานเดียวกัน คือการใช้หมัด เท้า เข่า ศอก และศีรษะ ก่อเกิดกระบวนการทำทางต่างๆ มากมาย โดยในแต่ละท้องถิ่นได้พัฒนาความสามารถและความถนัดในเชิงมวยที่แตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนออกมาในลักษณะของความชำนาญในเชิงมวยโดยเฉพาะการคาดเชือกมีการเปรียบเทียบความสามารถเชิงมวยของท้องถิ่นต่างๆ ว่า “หมัดหนักโคราช ฉลาดลพบุรี ท่าดีไชยา” มวยลพบุรี เป็นมวยที่ชกฉลาด รุกรับคล่องแคล่วว่องไว ต่อยหมัดตรงได้แม่นยำ เรียกว่ามวยเกี่ยว หมายถึงมวยที่ใช้ชั้นเชิงเข้าทำคู่ต่อสู้โดยใช้กลวงมากมาย เคลื่อนตัวอยู่เสมอ หลอกหลอ หลบหลีกได้ดี สายตาดี ออกอาวุธ หมัด เท้า เข่า ศอกได้อย่างรวดเร็ว

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนและมีประสบการณ์การถ่ายทอดความรู้ในวิชามวยไทย โดยเฉพาะได้ศึกษามวยไทยโบราณ (สายมวยลพบุรี) ซึ่งถือว่าเป็นมวยที่อยู่ในจังหวัดลพบุรีแห่งนี้ เพื่อไม่ให้หายสาบสูญหรือขาดการอนุรักษ์และฟื้นฟูดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในศิลปะการต่อสู้มวยไทยโบราณสายนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาเพื่อรวบรวมเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการทำของมวยไทยโบราณลพบุรี เพื่อเผยแพร่ให้กับนักเรียนและนักศึกษาได้ศึกษามวยไทยโบราณลพบุรี ซึ่งจะส่งผลให้เยาวชนรุ่นหลังได้ตระหนักเห็นคุณค่า ตลอดจนความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทยตลอดไป

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี
2. เพื่อศึกษาเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนท่าของมวยไทยโบราณลพบุรี
3. รวบรวมประวัติ ความเป็นมา เอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนท่าของมวยไทยโบราณลพบุรี เพื่อเผยแพร่ในสถานศึกษาจังหวัดลพบุรี

ขอบเขตการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา เรื่องประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี เอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนท่าของมวยไทยโบราณลพบุรี โดยมีรายละเอียดดังนี้

- 1.1 ศึกษาประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี ในหัวข้อ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี สามารถแบ่งเป็น 5 ช่วงเวลา ดังนี้ ช่วงเริ่มต้น ช่วงสืบทอด ช่วงพัฒนา ช่วงยุคใหม่ และช่วงอนุรักษ์ของมวยไทยโบราณลพบุรี จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ข้อมูลจากครูมวยไทยโบราณลพบุรี

- 1.2 ศึกษาเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนท่าของมวยไทยโบราณลพบุรี ในหัวข้อ เอกลักษณ์เฉพาะ โดยรวม ด้านการแต่งกาย ด้านการพันมือ ด้านการพันคาดข้อเท้า ด้านยืนและการวางเท้า ด้านการจดมวยและท่าจดมวย ด้านลักษณะการต่อหยัดของมวยไทยโบราณลพบุรี จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์ข้อมูลจากครูมวยไทยโบราณลพบุรี

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่

- 2.1 ศึกษาประวัติ ความเป็นมา จากครูมวยไทยโบราณลพบุรี และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเยี่ยมชมสถานที่วัดเขาสมอคอน วัดกำแพงขาว (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดเทพกษัตราราม) วัดตองปุ และวัดพรหมาสตร์ จังหวัดลพบุรี และสังเกตการถ่ายทอดศิลปะมวยไทยโบราณลพบุรี โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

- 2.2 ทำการเผยแพร่ เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี กับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาธิการจังหวัดลพบุรี ระดับมัธยมศึกษา 3 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนโคกเจริญวิทยา โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา และโรงเรียนยางรากวิทยา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย โดยมีขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการวิจัยภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จากครูมวยไทยโบราณลพบุรีผู้ถ่ายทอดศิลปะมวยไทยโบราณลพบุรี

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการทำของมวยไทยโบราณลพบุรี โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม จากครูมวยไทยโบราณลพบุรีผู้ถ่ายทอดศิลปะมวยไทยโบราณลพบุรี

ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นเผยแพร่ โดยรวบรวมประวัติ ความเป็นมา เอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการทำของมวยไทยโบราณลพบุรี ทั้ง 3 ประเด็นที่สำคัญ เรียบเรียงเป็น เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี นำไปเผยแพร่แก่โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาธิการจังหวัดลพบุรี โดยประเมินความพึงพอใจกับครูผู้สอนและนักเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ครูมวยไทยโบราณลพบุรี แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตการบรรยายจากครูมวยไทยโบราณลพบุรี เยี่ยมชมสถานที่วัดเขาสมอคอน วัดกำแพงขาว (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดเทพกษัญชราราม) วัดตองปุ และวัดพรหมศาสตร์ และสังเกตการถ่ายทอดศิลปะมวยไทยโบราณลพบุรี โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการทำของมวยไทยโบราณลพบุรี เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ครูมวยไทยโบราณลพบุรี แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเกตการถ่ายทอดศิลปะมวยไทยโบราณลพบุรี โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นเผยแพร่ เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรีการเผยแพร่ ผู้วิจัยนำประวัติ ความเป็นมา เอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการทำของมวยไทยโบราณลพบุรี เรียบเรียงเป็นเรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี เพื่อเผยแพร่กับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาธิการจังหวัดลพบุรี โดยวิเคราะห์ความพึงพอใจกับครูผู้สอนและนักเรียน ในระดับมัธยมศึกษา 3 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนโคกเจริญวิทยา โรงเรียนชัยบาดาลวิทยา และโรงเรียนยางรากวิทยา โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของครูผู้สอนและนักเรียนต่อการเรียนเรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือตำรา เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาจัดทำข้อมูลด้วยการลดทอนข้อมูล (Data reduction) จากประเด็นที่ศึกษา โดยกำหนดประเด็นที่ศึกษาออกเป็นข้อมูลเบื้องต้นประกอบด้วย 5 ช่วง ช่วงเริ่มต้น ช่วงสืบทอด ช่วงพัฒนา ช่วงสมัยใหม่ และช่วงอนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรี แล้วทำการตรวจสอบข้อมูล ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) การสัมภาษณ์ร่วมกับกับการสังเกต และใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง (Data Triangulation) นำมาตรวจสอบร่วมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU's 80th Anniversary”

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการของมวยไทยโบราณลพบุรี การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือตำรา เอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาจัดทำข้อมูลด้วยการลดทอนข้อมูล (Data reduction) จากประเด็นที่ศึกษา โดยกำหนดประเด็นที่ศึกษาออกเป็นข้อมูลเบื้องต้น ประกอบด้วย 1) เอกลักษณ์โดยรวม ด้านการแต่งกาย ด้านการพนัมือ ด้านการพันคาดข้อเท้า ด้านการยืนและการวางเท้า ด้านการจดมวย และท่าจดมวย ด้านลักษณะการต่อหยัด และกระบวนการแม่ไม้มวยไทยโบราณลพบุรี แล้วทำการตรวจสอบข้อมูล ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) การสัมภาษณ์ร่วมกับกับการสังเกต และใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง (Data Triangulation) นำมาตรวจสอบรวมกับการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูล

ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นเผยแพร่ เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี ผู้วิจัยศึกษาวิธีสร้างแบบสอบถามวัดความพึงพอใจในการสอนของครูผู้สอนและความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนที่มีต่อ เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมิน 5 ระดับ จำนวน 10 ข้อ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยนำแบบวัดความพึงพอใจไปใช้กับครูผู้สอนและนักเรียน หลังจากได้เรียน เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี เสร็จสิ้นแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี การวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ แล้วจึงนำมาสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์ เพื่อสรุปเป็นผลการวิเคราะห์เอกสารและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบความเรียง ของประวัติ ความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาเอกลักษณ์เฉพาะ และกระบวนการของมวยไทยโบราณลพบุรี การวิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ แล้วจึงนำมาสร้างข้อสรุปจากการวิเคราะห์ เพื่อสรุปเป็นผลการวิเคราะห์เอกสารและนำเสนอข้อมูลในรูปแบบความเรียง

ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นเผยแพร่ เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี นำแบบสอบถามวัดความพึงพอใจในการสอนของครูผู้สอนและความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนที่มีต่อ เรื่องมวยไทยโบราณลพบุรี ไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) แล้วนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ของครอนบาค (Cronbach) รายละเอียดการดำเนินการในแต่ละขั้นตอน นำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในรูปแบบความเรียง และตาราง

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า มวยไทยโบราณลพบุรีมีวิวัฒนาการโดยแบ่งช่วงเวลาเป็น 5 ช่วง คือ 1) อยู่ระหว่างปีพุทธศักราช 1200-2198 ช่วงเริ่มต้นของมวยไทยโบราณลพบุรี มีปรมาจารย์สุกะทันตะฤๅษี เปิดสำนักวิทยายุทธเขาสมอคอน เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดีลพบุรี สร้างโดยพระยาภาพรรณดิศ มีลูกศิษย์ ที่เรียนได้แก่ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พ่อขุนงำเมือง 2) อยู่ระหว่างปีพุทธศักราช 2199-2410 เป็นช่วงสืบทอดของ

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU's 80th Anniversary”

มวยไทยโบราณลพบุรี สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงส่งเสริมศิลปวิทยาการทุกแขนง โดยเฉพาะมวยลพบุรี มีการจัดการแข่งขัน กำหนดขอบเขตสังเวียนและมีกติกาการชก โดยมีสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ พระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งที่สนับสนุนมวยไทย และชอบต่อมวย ถึงขั้นปลอมพระองค์ไปแข่งขันชกมวยกับชาวบ้าน 3) อยู่ระหว่างพุทธศักราชที่ 2411–2487 ช่วงพัฒนามวยไทยโบราณลพบุรี รัชสมัยของสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงทอดพระเนตรการชกมวย จัดให้ข้าหลวงหัวเมืองต่างๆ คัดนักมวยฝีมือดีมาชกต่อหน้าพระที่นั่ง หนึ่งในนั้นคือ นายกลิ่ง โตสะอาด จากอำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี พระองค์ทรงพอพระทัยในเชิงชกจนได้รับการกล่าวขานว่า “ฉลาดลพบุรี” ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น หมื่นมือแน่นหมัด 4) อยู่ระหว่าง พุทธศักราชที่ 2488 – 2509 ช่วงยุคใหม่ของมวยไทยโบราณลพบุรี รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เป็นช่วงรุ่งโรจน์สุดขีด มีการจัดตั้งค่ายมวยขึ้นที่ศูนย์การทหารราบ ซึ่งบริหารโดยศูนย์สงครามพิเศษ ชื่อสนามมวยค่ายนารายณ์ มีการนำนักมวยจากกรุงเทพฯ มาชกที่ลพบุรีเป็นประจำ และ 5) ระหว่างปีพุทธศักราช 2510 จนถึงปัจจุบัน ช่วงอนุรักษ์ของมวยไทยโบราณลพบุรี เป็นช่วงที่วงการมวยลพบุรีเริ่มซบเซา สนามมวยค่ายนารายณ์ถูกยุบไป ค่ายมวยในลพบุรีลดน้อยลง แต่ยังมีนักมวยดังในยุคนี้ที่รู้จักคือทวีศักดิ์ สิงห์คลองสี อังคาร ชมพูปวง สด ลูกหนองอย่างทอย เอกชัย อ. ชัยบาดาล และครูมวยหลายท่านหันมาสอนมวยไทยโบราณลพบุรีในเชิงอนุรักษ์

เอกลักษณ์เฉพาะของมวยไทยโบราณลพบุรีเป็นมวยที่ชกฉลาด รุกรับคล่องแคล่วว่องไว ต่อหมัดตรงได้แม่นยำ เรียกลักษณะการต่อมวยแบบนี้ว่า มวยเกี่ยว เอกลักษณ์ด้านการแต่งกายที่เห็นชัดคือ มีการพันมือครึ่งแขน แต่ที่เด่นและแปลกกว่ามวยอื่นคือ การพันคาดทับข้อเท้าซึ่ง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมวยลพบุรี ทำจดมวยพระกาฬเปิดโลก หงายมือทั้งสองข้างขึ้น หมัดหน้าสูงเท่าระดับคาง หมัดหลังสูงเท่าราวนม ยืนเท้าหน้าหลัง ขาทั้งสองข้างยึดตรง หน้าหน้าตรงเข้าหาคู่ต่อสู้ ลักษณะการชก จะชกกระแทกไปอย่างรวดเร็วในลักษณะหงายมือ เป้าหมายคือคางหรือไม้ก๊อบหน้าคู่ต่อสู้ เรียกว่า ยอเขาพระสุเมรุ และเมื่อต่อ 2 หมัดพร้อมกันเรียกว่า หนุมานถวายแหวน การไหว้ครู มีทำที่เน้นเฉพาะของมวยลพบุรีคือ ทำนารายชว่างจักร และทำพระรามแผลงศร แม้ไม่มีมวยลพบุรี ส่วนมากเกี่ยวข้องกับลิง ช้าง และตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น ขุนยักษ์จับลิง หักงวงไอยรา หักคอเอราวัณ ยกเขาพระสุเมรุ ลูกไม้มวยลพบุรี ได้แก่ ขุนยักษ์พานาง หนุมานถวายแหวน เอราวัณเสงา พระรามนำวศร กวางเหลียวหลัง

ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียน เรื่อง มวยไทยโบราณลพบุรี พบว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียน เรื่อง การอนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.89 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.39 และผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของครูผู้สอนที่มีต่อการเรียน เรื่อง มวยไทยโบราณลพบุรี พบว่า ความพึงพอใจของครูผู้สอนที่มีต่อการเรียน เรื่อง การอนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรีโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.87 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.35

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

ข้อวิจารณ์

ประวัติความเป็นมาของมวยไทยโบราณลพบุรี ในอดีตกาลเขาสมอคอนคือสถานที่ตั้งสำนักศิลปวิทยา ที่มีชื่อเสียง มาตั้งแต่ปีพุทธศักราชปี 1200 ที่ผู้คนทั่วทุกสารทิศได้หลั่งไหลมาเรียนศิลปวิทยาการและชื่อเสียงสุกะทันตะฤๅษี เจ้าสำนักแห่งเทือกเขาสมอคอน ได้แพร่สะพัดไปทั่วทุกแคว้นของชาวไทย เมื่อ 1,300 ที่ผ่าน มา (วรวิทย์ วงษ์สุวรรณ, 2545) กล่าวว่า สุกะทันตะฤๅษี ได้ก่อตั้ง สำนักฝึกวิทยายุทธ ที่เทือกเขาสมอคอนใน เมืองละโว้ ปีพุทธศักราชปี 1200 จึงพออนุมานได้ว่ามวยลพบุรีมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่ามวยอื่นๆ

ส่วนเอกลักษณ์ และกระบวนการทำโดยรวมของมวยไทยโบราณลพบุรี (วรยุทธ์ ทิพย์เที่ยงแท้, 2553) กล่าวว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าเสด็จพระยาวิชาเยนทร์จนบอบช้ำ และชกชนะนักมวยฝีมือดีถึง 3 คนจากเมือง วิเศษชัยชาญ นายขนมต้มชกชนะนักมวยพม่าถึง 9 คนหรือ 10 คน นั้นไม่ปรากฏชื่อไม้มวยที่ใช้ แต่วิเคราะห์ จากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ว่า ไม้มวยที่ใช้ต่อสู้นั้น คือ “ไม้ตาย” (อรรถนิช โภคทรัพย์, 2552) กล่าวว่า ไม้ตาย เป็นแม่ไม้ ลูกไม้ชั้นเชิงสูง เรียกว่า “ไม้ครู” ตามหลักวิชาในตำนานเรียกว่า “บทนารายณ์และบทหนุมานไม้ สูง” เป็นบทสูงสุดของทุกแม่ไม้ ลูกไม้ เรียกว่า “กระบวนการทำมวยไทย” เป็นการใช้อาวุธออกมาเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุดของครูมวยและนักมวยในแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน กระบวนการทำศิลปะของมวยไทยโบราณ ลพบุรี มีการคิดค้นกระบวนการต่างๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวมาเป็นกระบวนการทำมวยไทย เรียกชื่อตามลักษณะที่ แสดงออกมา (ชนทัต มงคลศิลป์, 2550) เช่น กระบวนการทำมวยโบราณต่างๆ ที่มีชื่อเกี่ยวกับลิง ดังเช่น ทำลิงซิง ลูกไม้ หรือเกี่ยวกับช้าง ที่มีอยู่มากในลพบุรี เช่น ทำเอราวัณเสยงา หรือแม่แตในตำนานการสร้างเมืองลพบุรี ดังเช่น พระรามแผลงศร เป็นต้น

จากการศึกษานักวิชาการและนักวิจัยหลายท่านมีการนำมวยไทยไปพัฒนาจัดทำหลักสูตร ซึ่ง (ต่อศักดิ์ แก้วจรัสวิไล, 2554) ได้พัฒนาหลักสูตรรายวิชามวยไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยจัดเป็นวิชาสาระเพิ่มเติมของสถานศึกษา ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียน สอดคล้องกับ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และจัดทำเอกสารหลักสูตรรายวิชา มวยไทยเพื่อ ใช้เป็นแนวทางให้กับครูผู้สอนนำไปจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต่อไป ผู้วิจัยเองมีวัตถุประสงค์ในการทำงานวิจัยครั้งนี้เพื่อรวบรวมประวัติ ความเป็นมา เอกลักษณ์เฉพาะ และ กระบวนการทำของมวยไทยโบราณลพบุรี เพื่อเผยแพร่ในสถานศึกษาจังหวัดลพบุรี ให้นักเรียนนักศึกษาในจังหวัด ลพบุรี ได้ตระหนักถึงคุณค่าของมวยไทยโบราณลพบุรี ซึ่งในอดีตบรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ ให้ช่วยกันสืบทอด และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีศิลปะมวยไทยโบราณลพบุรีให้ดำรงอยู่ เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นเพื่อ อนุรักษ์มวยไทยโบราณลพบุรีให้คงอยู่ตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยพบว่ามวยไทยโบราณลพบุรีมีลักษณะจุดเด่นคือ การใช้หมัดได้รวดเร็ว แม่นยำ คล่องแคล่ว ว่องไว หนักหน่วง ควรนำเอาทักษะเหล่านี้ไปใช้สอนในหลักสูตรรายวิชามวยไทย ระดับมัธยมศึกษา และตาม ค่ายมวยไทยหรือศูนย์อนุรักษ์มวยไทยในเขตจังหวัดลพบุรีและเขตจังหวัดใกล้เคียง

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

2. การวิจัยพบว่ามวยไทยโบราณลพบุรีมีเอกลักษณ์เฉพาะที่เด่นชัด ทั้งการแต่งกาย การจดมวย แม่ไม้ ลูกไม้มวยไทยโบราณลพบุรี ควรมีการบรรจุไว้ในหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของบรรพบุรุษชาวลพบุรีโดยแท้จริง

3. การบรรจุเนื้อหามวยไทยโบราณลพบุรีไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ควรมีการอบรมให้แก่ครูผู้สอนวิชามวยไทย เพื่อให้ครูผู้สอนมีความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณลักษณะของครูมวยไทยที่ดี มีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีคุณธรรมจริยธรรม เข้าใจหลักวิทยาศาสตร์การกีฬาเพื่อนำไปใช้ในการสอนวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรรายวิชามวยไทย ระดับมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด รวมถึงการวัดและประเมินผลของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเรื่องมวยไทยโบราณลพบุรีให้กระจ่างชัดมากกว่านี้ ทั้งเรื่องประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์เฉพาะ และประเพณีต่างๆของมวยไทยโบราณลพบุรี

2. ควรศึกษาวิจัยและนำเนื้อหามวยไทยโบราณลพบุรีเข้าไปในหลักสูตรรายวิชามวยไทยสำหรับนักเรียนในระดับอื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชนทัต มงคลศิลป์. (2550). **มวยลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามวยไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ต่อศักดิ์ แก้วจรัสวิไล. (2554). **การพัฒนาหลักสูตรรายวิชามวยไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามวยไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- นอง เสียงหล่อและคณะ. (2551). **สืบสานศิลปะมวยไทย**. กรุงเทพมหานคร: การกีฬาแห่งประเทศไทย
- โพธิ์สวัสดิ์ แสงสว่าง. (2557). **มวยไทยโบราณ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชามวยไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- วรวิทย์ วงษ์สุวรรณ. (2545). **ที่นี่เมืองลพบุรี**. ลพบุรี : โรงพิมพ์ปากเพรียว การช่างจำกัด.
- วรยุทธ ทิพย์เที่ยงแท้. (2553). **ลีลาไม้ตายมวยไทยของยอดนักมวยไทย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชามวยไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. (2555). **มวยไทยกระบวณยุทธ์แห่งสยาม**. กรุงเทพมหานคร: ครุสภา ลาดพร้าว.
- อรรถนิช โภคทรัพย์. (2552). **มหาเวทย์มวยไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี วาทินพับลิเคชั่น จำกัด.